

59/19 2-V34-1

# JIHOČESKÝ SBORNÍK HISTORICKÝ

V Y D Á V Á

JIHOČESKÁ SPOLEČNOST PRO ZACHOVÁNÍ HUSITSKÝCH PAMÁTEK  
V TÁBOŘE.

R E D A K C E :

ROMAN CIKHART,  
odpovědný redaktor.

Dr. F. M. BARTOŠ,  
redaktor „Archivu tábořského“.

Ů

ROČNÍK XIII. (1940).

---

Knih tiskárna V. Šafránek, nást. H. Čeněk, Tábor.

Dvojí sborník E. Chalupného (F. M. B.) . . . . .	90
Přehled vývoje vlastivědného popisu Čech . . . . .	90
Nejasná ethnika Velké Germanie . . . . .	91
Do čtyř pražských artikulů . . . . .	91
Jan Amos Komenský: Poselství Jednoty bratrské o vzácném statku jednoty, řádu, kázně a poslušnosti . . . . .	91
Václav Vojtíšek: Česká města . . . . .	91
Dr. Rud. Slaba: Slabov . . . . .	92
Z nové literatury o Husovi (F. M. B.) . . . . .	132
Život mistra Jana Husi (F. M. B.) . . . . .	132
F. M. Bartoš: Ohlas Husova díla ve světě . . . . .	133
Jos. Dobiáš: Zrádné proudy v českém povstání r. 1618? . . . . .	133
Táborsko v minulosti i přítomnosti . . . . .	134
F. M. Bartoš: Mladý Dobrovský o nepomucké legendě . . . . .	134
Hrad Rábí, nejmohutnější česká zřícenina . . . . .	134
Dr. Ema Sedláčková: Klokočy u Tábora . . . . .	134

#### ČASOPISY:

Časopis Rodopisné společnosti . . . . .	136
Časopis Společnosti přátel starožitností . . . . .	40, 136
Zprávy Českého zemského archivu . . . . .	137

#### ZPRÁVY:

Vrch. pošt. rada v. v. Viktor Katz † . . . . .	40
Jihočeská společnost pro zachování husitských památek . . . . .	92
Pro zachování krás města Bechyně . . . . .	92
JUDr. Jan Petřík † . . . . .	137
Ph. Dr. František Kroupa . . . . .	138
Dr. František Roubík . . . . .	138
Dr. Jos. Vítězslav Šimák . . . . .	139
Vykopávky na Přiběnicích . . . . .	140

#### VYOBRAZENÍ:

Přehořov (nejstarší část), dle katastr. mapy z r. 1828 . . . . .	23
Situační plán okolí Homolky. (Kreslil Fr. Lískovec) . . . . .	121
Homolka u Čekanic. (Situační plán, kreslil Fr. Lískovec) . . . . .	123
Někdejší statek Kršňákovský v Balkově Lhotě v dnešní podobě . . . . .	125
JUDr. Jan Petřík . . . . .	137
Ph. Dr. Jan Kolář. (Příloha ke str. 93). . . . .	

#### PŘÍLOHA:

Posicio Magistri Petri Anglici in Basilea coram concilio. (Str. 1—32).

F. M. BARTOŠ:

#### HUSŮV KRÁL.

Král Václav IV. nastoupil na trůn, když bylo Husovi asi 10 let, a přežil M. Jana o čtyři roky. Oba mužové si stanuli tváří v tvář snad pouze jednou v životě, jak aspoň jest výslovně dosvědčeno.<sup>1)</sup> Přesto se jeden druhému stal téměř osudem. Jak zcela jinak se mohl vyvinout život M. Jana, kdyby byl padl do vlády Václavova otce! A jak pokojný by byl býval konec Václavovy vlády, kdyby se byl Hus narodil o půl století později! Takto tvoří však Václav IV. jednu z nejvýznamnějších osob dějinného dramatu Husová a jeho životopisec se musí znovu a znovu vracet k hodně těžké otázce: kdo byl Václav IV., jakým byl člověkem a jakým panovníkem?

Otázka je proto tak těžká, že historik králův má po ruce mnohem méně pomůcek, nežli na př. životopisec jeho otce. Karel IV. se staral sám o vlastní dějepisce, a třeba v tom neměl příliš mnoho štěstí, přece má jeho historik v kronice Beneše Krabice oporu nedocenitelnou; svatovítský kanovník nemá sice mnoho rozhledu politického, jak bychom však byli šťastni, kdybychom měli o Václavu IV. několik vzácných podrobností, jaké o jeho otci zachoval Krabice. Místo toho nemáme než přestručné a chronologicky často velmi vratké zápisky nejmenovaného křižovníka, oživené trochu ještě pozdními zpracovateli, starými letopisci,<sup>2)</sup> a pak několik drobných kronik. Citelný tento nedostatek vyvažuje poněkud hojnost pramenů listinných. Plynou hojněji než v době Karlově a zasahují také širší kruhy obyvatelstva, avšak užití bohaté této látky je podstatně ztíženo její roztržitostí. Jedinou náhradou za Václavova regesta, která přes dvojí náběh<sup>3)</sup> zůstávají zbožnou tužbou hodně asi vzdálené budoucnosti, je posud půl druhého století staré dílo Pelclovo,<sup>4)</sup> dodnes nedocenitelné také listinářem, který tvoří jeho rozsáhlou přílohu. Od té doby vzrostla však listinná látka neobyčejně, a to hlavně zásluhou Palackého; druhý svazek jeho díla Ueber Formelbücher

<sup>1)</sup> V r. 1409. O sporné otázce, za jakých se to stalo asi okolností, můj článek v předvečer Kutnohorského dekretu v ČNM 1928, str. 104.

<sup>2)</sup> Viz můj úvod k Šimkovu vydání Staré letopisy české (1937). Drobné kroniky, o nichž hovořím dále, v VII. (nevydaném) sv. Pramenů dějin čes. Hlavní data o nich u Pekaře, Žižka I, II.

<sup>3)</sup> Myslím pokus A. Sedláčka, přístupný v ruk. Historického ústavu v Praze, který se však obmezuje výhradně na listiny, vydané králem, a náběh V. Hrubého, který, jak se zdá, nepokročil nad první počátky a zůstal asi pouhým plánem; o něm Hrubý, Regesta imperii Venceslai IV. v Šimákově sborníku (1930) str. 209-12.

<sup>4)</sup> Lebensgeschichte des Königs Wenceslaus 1788-90. Urkundenbuch má přes 330 str. petitu. Je založen hlavně na zlomku regest, uchovaném v Codex Przemyslaeus, jenž byl získán Pelcem do univerzitní knihovny pražské ze Lvova; podrobný obsah jeho podává A. Sedláček, Zbytky register králů řím. a čes. z let 1361-1480 (1914) str. 50 a d., v díle to základního významu pro Václavovu dobu. Pelcl užil dále formulářů Cancellaria regis Wenceslai, o níž V. Hadač v ČAŠ IV. a Cancellaria Pragensis (ruk. knih. Nár. musea VIII G 13) a pak tři významných sborníků Nár. a univ. knih. praž., jež zve M S Crumloviense (XIV D 23), M S Bohemicum (XVII A 15) a Copiarium mon. s. Venceslai (XVII DC 7, vyd. v CD Sil. VI).

je bezmála protějškem listináře Pelcova. Vítaným doplňkem listin je pro věk Václava IV. publicistika, obracející se většinou proti králi;<sup>5)</sup> v širším smyslu sem náleží i Nová rada Smila Flašky z Pardubic a Paměť Ondřeje z Dubé, jakési to veřejné listy, svědčící králi. Stinnou stránkou této publicistiky je však její ráz narážkový a veliká nesnáze vyložit správně dosti temné její narážky, jakož i zařadit správně tyto projevy do časové souvislosti.

Tyto nesnáze přispěly podstatně k tomu, že se době Václavově nedostalo u nás od časů Pelcových samostatné monografie, leda v rámci celkových dějin českých, u Palackého a Tomka. Vypsání Palackého pochází v prvotním znění z r. 1841, v konečném z r. 1876 a zaujímá v Dějinách národu českého v 2. sv. II. dílu str. 229-375 o letech 1378-1403, v 1. sv. III. dílu pak až do konce. Jen prvá část je však vlastně věnována Václavově vládě; druhá je spíše historií Husa a náboženského hnutí předhusitského a pohusitského, v níž král již ustupuje docela v pozadí. Nejinak je stavěno vylíčení doby Václavovy v životním díle největšího žáka Palackého, v Tomkově Dějepise města Prahy (sv. III, 1875, 2. vyd. 1893). Na sto stránkách dospívá veliký historik k dobouření panského odboje (zhruba do r. 1405), kdežto další třetina vlády zabírá rozsah dvojnásobný, a to rovněž proto, že v jejím středu je místo krále Hus a boj o jeho dílo; k tomu pak obsahuje první polovice velikého svazku obraz církevních poměrů doby předhusitské.

Opačnou jednostranností trpí jediná německá monografie o králi, vzniklá současně s touto prací Tomkovou, největší dílo o Václavu IV. vůbec: Th. Lindnera *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel*, vyšlá o dvou velkých svazcích v l. 1875-1880. Jsou to dějiny německé říše v l. 1378-1400, a to tak důsledně, že na dějiny zemí našich zbývá opravdu jen nejnútnejší; zpravidla stačí na to Lindnerovi odkaz na Palackého. Je to však dosud základní dílo pro zahraniční (s našeho stanoviska) politiku dvora pražského v uvedeném údobí, třeba místy za 60 let, která uplynula od jeho vydání, zastaralo, a to nemalou měrou zásluhou Lindnera samého, totiž hojných disertací, výslých z jeho hallského semináře. Lindner se vrátil k době Václavově ještě jednou v menším měřítku v díle o německých dějinách v l. 1273-1437 a napsal také stručnou charakteristiku jeho vlády do velkého biografického slovníku německého.<sup>6)</sup> Podstatným doplňkem Lindnerova díla a základním souborem pramenným pro jeho vládu v říši, ano i pro dobu pozdější, je velká edice Jul. Weizsäckera *Deutsche Reichstagsakten* (I-III, 1867-77, do r. 1400), dnes arci rovněž dosti zastaralá; dlouho ohlášený dodatkový svazek má vyjít do dvou let.<sup>7)</sup>

<sup>5)</sup> Jsou to na př. výzvy veronského kancléře A z Legnaga a L. de Therunda a *Forma curialis* v Palackého *Formelbücher*, *Planctus clerici*, vyd. O. Ddložilíkem ve VUS 1926 jako leták Štěpána z Kolína, zápisky neznámého duchovního asi z r. 1416 v JSH VIII, 44-8 nebo *Sermones contra Bohemos* v Palackého *Documenta M. J. Hus* str. 687 a d.

<sup>6)</sup> *Deutsche Geschichte unter den Habsburgern und Luxemburgern II*, 1893, str. 103-93. Allg. dt. Biographie 41. 1896, 726-32. Cenným doplňkem hlavního díla je práce Ueber Kanzler und Kanzlei des K. Wenzel in d. J. 1378-1400 v Loetherově *Archival. Zeitschrift* 4, 1879, 150-73, k níž však třeba přibírat i vždy F. Tadrů, *Kancléře a písaři v zemích čes.* v l. 1310-1420 (1892).

<sup>7)</sup> Podle sdělení prof. H. Heimpela, jenž o díle pracuje.

Od vydání všech těchto děl uplynulo již 60 let. Že za dobu tak dlouhou nedošlo k novému pokusu o pod. dílo ani se strany naší ani německé, vysvětluje nejspíše hlavně poznání, které se téměř vnučuje každému, kdo se zabere do dějin Václavových, že totiž jeho dějiny jsou především dějinami jeho ministrů. Toto poznání odhaluje teprve vlastní úkol a problém Václavova historika: jeho porozumění králově osobnosti zůstane vždy jen na povrchu, dokud se mu nepodaří vzkřísit králův dvůr, v tom zejména královskou radu,<sup>8)</sup> která vlastně vládne za něho. To je pravý klíč k pochopení Václava IV. jako panovníka i jako člověka, to je nejdůležitější, ale zároveň nejneshůdnější cesta k tomu, proniknout k jeho osobnosti. Než se však podaří učinit schůdnou tuto cestu, bude vždy nemalým ziskem opakovat znovu a znovu náběhy k tomu touto i jinými cestami. Takovým náběhem chce býti tento pokus. Vrací se k náběhu, který jsem učinil před lety,<sup>9)</sup> a je zároveň novou průpravou prací k velkému obrazu Václavovy doby v Laichterových Českých dějinách.

\* \* \*

Když 29. listopadu 1378 zemřel Karel IV., byl to jeden z nejmocnějších otřesů, kterými prošel starý český stát. Velikému císaři bylo 62 let, ale umíral předčasně, mnohem dříve, než mohl dosáhnouti vysokých cílů, jejichž dosažení mohlo jediné zabezpečit dílo jeho života. Dobyl svému rodu koruny Říše a učinil český stát rozhodující mocností evropské pevniny. Avšak velký ten výboj, to cítil císař velmi dobře, mohl nabýti trvalosti jediné tím, že by se vžil a že by český stát dosáhl moci ještě větší spojením se státem podobného, ne-li většího rozsahu. Karlovy zraky se obracely na východ, do Polska, jehož trůn se měl uprázdnit v dohledné době. Dosažení tohoto trůnu bylo by vytvořilo nový lucemburský stát, přímo souvisící s českým a spojený s ním poutem dynastie, a zakotvilo pevně moc rodu ve střední Evropě. K tomu se neslo proto všecko úsilí posledních let císařových, proto podnikl ještě poč. r. 1378 v tuhé zimě namáhavou cestu do Francie, aby získal ke kandidatuře syna Zikmunda souhlas tamního dvora, cestu, kterou dával v sázku beztoho chatrné zdraví a která jistě uspišila jeho skon. Ten zmařil zároveň provedení jiného císařova záměru, svrchovaně potřebného k upevnění jeho díla: provedení římské jízdy, která by zajistila korunu císařskou prvorozenému synu Václavovi. Dvojí velký ten úkol připadl takto rokem 1378 jemu samému. Zatížil od počátku neobyčejně vládu mladého Karlova nástupce; jejich šťastné vyřešení bylo by vyžadovalo všech schopností i veškerého úsilí státníka neméně vynikajícího, než jakým byl jeho velký otec.

Mladíčkému Václavu IV. bylo, když nastoupil, 17 let — právě tolik, kolik bylo jeho otci, když se stal vladařem r. 1333. A kdo snad pamatoval

<sup>8)</sup> Zde nejvíce cítíme nedostatek dosavadních badání. Naše prameny sotva dovolí arci práci podobnou na př. knize J. F. Baldwin, *The King Council in England in the Middle Ages* 1913. Avšak aspoň protějšek toho, co shledala pro Karla IV. práce V. Samaneka *Kronrat und Reichsherrschaft im 13. und 14. Jahrh* (1910), je pro studium doby Václavovy jedním z nejnaléhavějších úkolů. Jeho závažnost vynikla již u Palackého, *Dějiny II*, 2, 253.

<sup>9)</sup> *Osud Václava IV.* v ČPSČP 31, 1923, str. 119-26. Článek vznikl již 1919 na přání Dra F. Loskota. Tam úvodem také o Václavově obraze v dějepisectví.

otce v tom věku, mohl mít za to, že to ožil v synovi. Krásný, vzdělaný, vlídný a roztomilý hoch se pohyboval zcela nenuceně v nevždy snadných situacích královského úkolu. Jako za zesnulého císaře přicházela do Prahy poselstva blízkých i dalekých panovníků a států, nejinač než dřív se objevoval dvůr v říši, kde veselý, slavnostní, žertů i šašků<sup>10)</sup> milovný král okouzloval lehkou zvláště prostý lid. Dálo se to sice daleko méně často než za časů císařových, ale to bylo možno vysvětlit i omluvit přípravami na římskou jízdu, kterou teprve římský král dosahoval koruny císařské, přípravami, které nebylo lze vykonat za rok či do dvou let. A to proniklo i do široké veřejnosti, že se provedení tohoto úkolu stalo mnohem obtížnějším, než tomu bylo za císaře Karla.

Římská jízda byla vždy podnik nejen hodně nákladný, ale i nebezpečný. Sám Karel IV. se ho odvážil sice dvakrát, ale jen z nezbytnosti a jeho zkušenosti mohly být spíše výstrahou než povzbuzením. Mohlo se arci zdát, že se situace v Itálii změnila podstatně ve prospěch Václavův roztržkou na papežském trůně, nastalou na podzim r. 1378, ještě než císař zavřel oči. Papežové bývali jindy hlavní překážkou římských jízd německých králů. Římský papež Urban VI., ohrožený francouzským soupeřem, doufal naopak, že mu římská jízda přinese posilu jeho těžkého postavení v Itálii, a byl tedy ochoten nejen ji schválit, ale i podporovat. Jiná mocnost však zahrozila Václavovi nepřátelstvím ještě nebezpečnějším, kdyby se odvážil do Itálie, Francie. Přes sto let, od obsazení království obojí Sicílie, byla Francie pevně usazena na Italském poloostrově a byla ochotna ustoupit odtud tím méně, že jí roztržka v papežství, provedená ostatně s její vlivnou pomocí, umožňovala, aby ještě více upevnila svoji moc v Itálii korunovací francouzského prince na krále neapolského. Pro Francii byla tedy římská jízda mladého nástupce Karlova casus belli, i přičinila se všemožně, aby ji zmařila. — A neméně brzdily úmysly pražského dvora, vypravit mladého krále do Itálie pro korunu císařskou, obavy před následky dlouhého vzdálení krále pro říši a pro otázku zabezpečení polského dědictví královi bratru Zikmundovi. V říši přecházel vikariát v takové době na kurfiřta falckého a Ruprecht I. si osoboval hovořit s mladým Václavem tónem hodně mentorským.<sup>11)</sup> V Polsku pak mohlo nastat uprázdňení trůnu každým dnem skolem chorého Ludvíka Velikého<sup>12)</sup> a s tím nezbytnost rychlého zakročení na prospěch Zikmundův. Tyto ohledy a obavy byly by zdržely od cesty do Říma nepochybně samého císaře Karla. Protáhly se na neštěstí příliš dlouho. Tak minula nejlepší léta mladého krále. Když nadešla chvíle rozhodnutí, nenašel Václav již sil k činu tak dalekosáhlému.

V září 1382 zemřel král Ludvík, který se na sklonku života přiklonil ke splnění tužby Karla IV. a učinil Zikmunda správcem polského království, a na jaro r. 1383 ohlásil Václav jízdu do věčného města. Italská poselstva, která tím byla přivedena do Prahy, se přesvědčila však brzy,

<sup>10)</sup> S tím souvisí pověsti o královi kejklíři Žitovi, doložené žel teprve r. 1552 J. Dubraviem; o nich literatura seznámená Zibrtem, Bibliografie II, 13.275 a d. Ani jeho osobnost není dosvědčena současnými prameny. Pouze dohadem bylo by lze Žita hledat v novoměstském řezníku Henzlinu Žitovi, doloženém v l. 1399-1434 v Tomkových Základech (rejstřík str. 181).

<sup>11)</sup> E. Dienemann, Romfahrtsfrage in Wenzels Politik (hallská diss. 1909) str. 13.

<sup>12)</sup> J. Dabrowski, Ostatnie lata Ludwika W. 1918.

že pražská vláda a tím méně král sám<sup>13)</sup> nečiní žádných vážných příprav na jízdu do Itálie. Skutečně nemělo zřejmě nikterak těžkou práci francouzské poselstvo, které rovněž přispěchalo do Prahy v rozhodující ten okamžik, aby odvrátilo výpravu, tak nemilou politice Paříže, velikými peněžitými dary ministrům mladého krále. Václav IV. prohrál tím na celý život možnosti dosáhnout korunovace na císaře.

Toto velké nedobyté vítězství otráslu do základů jeho vládou v říši. Od té chvíle se ho přestávají v Německu bát i vážit, a začínají pomýšlet na jeho sesazení.<sup>14)</sup> Jen vnitřní spory v říši, v tom zejména velká válka mezi knížaty a městskými svazy v r. 1387-89, oddálily úspěch těchto plánů na celých 17 let. Když bylo sesazení r. 1400 provedeno, bylo arci mnohonásobně připraveno tím, co králův historik nazval lucemburskou tragedií.

Mladá velmoc lucemburská, dílo Karlovo, byla od počátku ohrožena početností dědiců. Ta činila téměř nemožným spravedlivé rozdělení velkého dědictví a přímo jitrila vášně a soupeřství. Provázejí Václavovu vládu od samých jejích počátků, mohutní každým rokem a utišují se teprve, když z pěti soupeřů zbudou pouze dva, kdežto tři ostatní v boji zahynou. — Když Václav nastoupil, bylo jeho nevlastním bratřím Zikmundovi a Janovi teprve deset a osm let. Zato byl dosti, o sedm let starší prvý syn Karlova bratra Jana Jindřicha Jošt a stejného asi věku s Václavem byl druhý syn markrabího Prokop; třetí syn Jan Soběslav se oddal dráze duchovní.<sup>15)</sup> Mezi Joštem a Prokopem vypukly spory hned téměř, jakmile jejich otec zavřel r. 1375 oči. Sotva se pak podařilo oba vášnivce poněkud uspokojit, dorůstali Václavovi bratři a spory propukly i mezi nimi. Těžko říci, kdo byl spory vinen více. Jistě vznikly především z toho, že se Zikmund velmi zadlužil bojem o ruku a o dědictví nevěsty Marie. Boj se protáhl na několik let a Zikmund jen přispěním bratra Václava zachránil místo Polska Uhry. Největší zisk měl z toho Jošt. V červnu 1388 mu Zikmund postoupil marku braniborskou, kterou mu otec určil, aby v ní měl oporu pro svou kandidaturu na trůn polský, a současně se vzdal nároků na dědictví po Václavovi ve prospěch bratra Jana, jenž dostal při dělení podíl nejmenší, pouhé Zhořecko. Avšak Joštovy cíle mířily mnohem výše: za korunou v říši. Zjara 1387 činí porýnští kurfiřtové opatření pro případ, že by se trůn v říši uprázdnil, a v říjnu 1388 se zavazují dva kurfiřti králi Václavovi, že vzdá-li se koruny, dají hlas jeho bratru nebo bratranci.<sup>16)</sup> Krátce před tím nastala událost, která rozpoutala ještě mocněji vášně, ano, je již možná ovocem tohoto nového vzplanutí. V srpnu onemocněl král Václav na smrt,<sup>17)</sup> stav se

<sup>13)</sup> To zachycuje právě v té době neocenitelná zpráva mantovského vyslance B. de Lupis, otištěná R. Knottem v MGVDB 37, 1899, str. 344 a d. O něco dříve, r. 1381, nazývá krále chlapcem vynikající bohoslovec Jindřich z Langensteinu, podávající zároveň nepřímě, citátem z Jana z Limoges, tvrdou charakteristiku Václavovu (MJÖG, Ergb. VII, 437-8). O francouzském poselstvu, o němž mluvím dále, N. Valois, La France et le grand schisme d' Occident II, 1896, 280.

<sup>14)</sup> Lindner II, 369. Výrok o lucemburské tragedii na str. 130.

<sup>15)</sup> I on, jako jeho bratři skončil smrtí násilnou r. 1394 jako patriarcha akvílejský.

<sup>16)</sup> O tom D. Hinneschiedt v ZGO Rheins NF 13, 1898, str. 205; ukazuje přesvědčivě, že na resignaci Václavovu naléhal Jošt (str. 218 a d.).

<sup>17)</sup> Lindner II, 44. O podobném těžkém onemocnění Václavově v březnu 1391 Cod. dipl. Lus. sup. III, 181.

snad obětí úkladu, kterému přičítal později chorobnou žízeň. Pak stál v pozadí temného činu Jošt a snad i Zikmund, mezi nimiž dochází aspoň později k společnému postupu proti Václavovi a pak i proti bratru Janovi a bratranci Prokopovi, kteří se k němu přimkli, zdá se, arci spíše z dobře uváženého zájmu nežli z přichylnosti srdce. Rozvrat rodiny se dovršil, když se Václav, odvrácený od myšlenky, vzdáti se koruny v říši, novým sňatkem, rozhodl vzepřít se nátlaku Joštovu a postoupit trůn v Německu, kdyby to bylo nezbytné, nikoli jemu, nýbrž bratru Janovi. Od té chvíle stihá Jošt krále nesmiřitelnou nenávistí, která necouvne ani před tím, rozpoutati proti Václavovi v jeho zemi vzpouru. Uspíšil tím ovšem pouze výbuch, který zrál již celá léta.

S korunou českého krále zdědil Václav také přetěžký úkol, pokračovati v silné politice vnitřní, kterou jeho otec postavil český stát na nové základy.<sup>18)</sup> Karel zakusil sám krutě rozvrat, způsobený vysokou šlechtou, která se za zmatků po vymření Přemyslovců zmocnila vlády v zemi a přivedla ji tím bezmála na pokraj zkázy, a proto mnohaletým úsilím dlouhého života zlomil převahu panstva a obnovil moc koruny. Vzorem byla mu v tom zejména Francie, vedle Anglie nejpokročilejší stát tehdejší, s mocnou tradicí pevné vlády královské, opřené o kvetoucí města a úřednickou šlechtu. Jako francouzští baroni musilo se i české panstvo, v tom i rod tak mocný jako Rožmberkové, vzdáti nároků na rozhodující moc ve státě a přestat na spoluvládě, vymezené rázným císařem hodně skromně. Všecka skutečná moc připadá králi a úřednictvu, jemu zcela oddanému; vysoké šlechtě zůstala nanejvýš representace. Byla to porážka hodně ponižující pro panstvo, i není divu, že čekalo dychtivě na skon panovníka, který je tak pokořil.

Od okamžiku, kdy nastal tak předčasně, rozvinuje panstvo neustálé úsilí o to, aby zvrátilo dílo Karlovo a domohlo se moci, které je císař zbavil. Nebylo to snadné. Karel zanechal synovi výborné úředníky, kteří sami byli s to, aby udrželi státní stroj v chodu slušná léta a napravili chyby, jichž by se dopustil nový král. Daří se jim to skutečně na 15 let, dobu tedy jistě velmi dlouhou, která se potom, na pozadí toho, co přišlo, jevila jakýmsi zlatým věkem.<sup>19)</sup> To, co o tom vyprávějí dosti náhodné a málomluvné dokumenty, ukazuje naproti tomu, že se již velmi brzy hlásily předzvěsti bouře, která vypukla r. 1394.

Panstvo užilo nejspíše hned prvé příležitosti, která se naskytlá již o deset let dříve, k tomu, aby dalo najevo mladému králi, že nemíní snášet, co musilo trpět za starého císaře. Podnět vyšel od krále, z jeho prudkého rozchodu s arcibiskupem Jenštejnem zjara 1384. Rozchod sám měl pozadí politické, odklon od církevní politiky, setrvávající bezvýhradně u věrnosti papeži římskému a zastávané arcibiskupem proti markrabímu Prokopovi a snad i Joštovi skoro vášnivě.<sup>20)</sup> Král však doprovodil rozchod násilnostmi, které byly sice častým zjevem na Moravě, v Čechách však způsobily pohoršení. Panstvo je však uvítalo jako dobrou příležitost k zakročení proti

<sup>18)</sup> K dalšímu moje práce Z Žižkových mladých let (otisk z ČPSČP 30, 1922) str. 8 a d.

<sup>19)</sup> O tom nyní R. Holinka, Církevní politika J. z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI, 1933.

královskému úřednictvu, postiženému zřejmě v nepravu. Třeba máme o tom zprávu asi značně nepřesnou,<sup>20)</sup> vysvítá z ní se svrchovanou pravděpodobností, že panstvo pohrozilo bezohlednou odvetou vyšehradskému purkrabímu Chvalovi z Kostelce, pověřenému vykonáním příkrých rozkazů králových, nebudou-li odvolány. Král nejspíše ustoupil, dav asi za pravdu členům královské rady, kteří nemohli doporučit nic rozumnějšího.

Příhoda byla tím vyřízena, nabyla však nemalého dosahu tím, že dala podnět dvěma vynikajícím osobnostem politického života k tomu, aby se obrátili na krále veřejnými projevy, v nichž se pěkně odrážejí naděje i obavy, jaké budil mladý král ve veřejném mínění. Je to pamětní spis Ondřeje z Dubé a Nová rada mladého Smila Flašky z Pardubic.

Ústy prvého muže se ujal slova starý, již ve službách císaře Karla zešedivělý přední úředník zemský, který již na 30 let zastával úřad nejvyššího sudí. Ozval se jako strážce starých řádů i ducha zvěčnělého císaře, v přesvědčení, že dávné dobré právo jest ohrožováno nejvyššími úředníky tím, že za své úkony berou mnohem více, nežli jim přísluší. Po jeho názoru trpí tím velice obec i král na cti i na zboží, chudí sirotci na svém právu, právo pak na svém zřízení. Odpovědnost za to vše má král, neboť on jediný má tolik moci, aby tomu zabránil. I vykládá Ondřej o pravomoci a povinnostech všech čtyř nejvyšších úředníků zemských a přesně vypočítává, co komu z nich i jejich zřízencům připadá poplatků za jednotlivé úkony. Končí pak prosbou, aby král, svolaje pány a vystrče z královské rady úředníky, kázal jim Ondřejův pamětní spis přečísti a jeho ustanovení učinit závaznými. Je to mužný projev veřejné kritiky a je ke cti jak původci tak i králi. Vyhověl žádosti a dal do zemských desk vložit přesná ustanovení o příslušné výši tax, a to nejen za úkony nejvyšších úředníků, jak žádal pan Ondřej, nýbrž i úředníků nižších.

Úspěch, jakého dobyt Ondřej z Dubé, povzbudil podle všeho synovce někdejšího předního ministra Karlova Arnošta z Pardubic, aby dal výraz steskům i přáním šlechty šetrnou formou zvířecí báje, obvykle užívané v podobných choulostivých případech. Vzniklo tím půvabné dílo básnické silného zabarvení politického, Nová rada. Mladý král — lev, nastupuje na trůn, pozve všechno zvířectvo i s orlem a jeho ptačtvem, aby mu dal rady pro jeho povolání. Básník má tím příležitost k tomu, aby ústy orla i ostatních zvířat rozvinul obraz dokonalého panovníka, jak jej podávala soudobá specula panovnická, a aby při tom podal kritiku králova okolí, v tom zejména nových, teprve Václavem IV. jmenovaných členů královské rady, kteří pocházeli namnoze z nižší šlechty a z měšťanstva a byli ovšem málo milí radům z doby Karlovy. Kritika ta byla arci srozumitelná nejspíše pouze současníkům, místy však nabyla nedávno srozumitelnosti i pro nás.<sup>21)</sup>

<sup>20)</sup> K dalšímu můj článek Na okraj životního díla Ondřeje z Dubé v L. Filolog. 1938, str. 193-200.

<sup>21)</sup> To tam, kde užil heraldické symboliky, jak se v několika případech podařilo zjistit J. B. Čapkovi, Alegorie Nové Rady (VUS 1936). Viz i jeho další práci Vznik a funkce Nové Rady (tamtéž 1938). Kladu vznik básně do r. 1384, poněvadž, jak ukázal již J. Feifalik, je psána ještě před ovdověním královým r. 1386 a že si její dvojí nápadnou shodu s Pamětí Ondřeje z Dubé vysvětlíme nejsnáze výkladem podaným v textu. Dohadovat se dvojího zpracování, jako činí Čapek, nepokládám za potřebné, zvláště když i on připouští v druhém zpracování pouze změny nepatrné,

Není známo, jak přijal král básnické dílko mladého Smila. Je to pohříchu také poslední podobný projev veřejného mínění o králi; z doby pozdější máme již pouze invektivy. Zdá se nicméně, že i Flaškova báseň přispěla ke zmírnění napětí mezi králem a panstvem, které vzrůstalo tak nebezpečně. Pokud aspoň známo, nedošlo potom po delší dobu k podobné srážce mezi panovníkem a panstvem, jakou Čechy zažily r. 1384. Nadešla zas až r. 1389, kdy však nabyla již rázu otevřeného odboje předního velmože království.<sup>22)</sup>

Byl to Markvart z Vartenberka, bratr předního úředníka zemského Petra z Kosti a sám někdejší významný dvořan Karla IV. Odboj vznikl ze sporu, který měl Markvart s městy Zhořelcem, Žitavou a Lubijí o nezcela jasné nároky právní, jimž neváhal dodat důrazu obvyklým tehdejším způsobem odvety, pobráním zboží, které vezli měšťané domů. Spor se vlekl léta, aspoň od r. 1382, než došlo r. 1388 k dohodě, již se města zavázala zaplatiti Markvartovi 1.500 kop. Nezaplatila však, a to ani když král v lednu 1389 poručil, aby zaplatila; prohlašovala patrně úmluvu za vynucenou. Na to odpověděl Markvart v létě nejspíše válkou. Tím však nastal obrat. Města došla podpory v Praze i u pána Zhořelce vévody Jana a jeho asi přičiněním vyhlášena v lednu 1390 proti Markvartovi, že patrně odmítl přijít na soud, zemská hotovost. Asi v létě dobyt jeho hradů v Pojizeří Zbiroha a Rohozce, na Žlebech pak on sám zajat. Byl potom propuštěn, ale odsouzen statků, což uspišilo asi jeho skon v létě 1392. Pych hrdého velmože, jenž však spoléhal na to, že se k němu přidají jiní jako otec Smila Flašky, který se právě tehdy také utkal se zemským právem, byl zlomen zcela tvrdě. Ale výsledek prospěl spíše panstvu nežli králi.

Snad ještě více přispěl k tomu král brzy nato, z jara 1393, novým a ještě prudším útokem na arcibiskupa Jenštejna.<sup>23)</sup> Porážka, kterou král utrpěl ve srážce s ním r. 1384, učinila asi navždy nemožným soužití obou mužů. Každým rokem vzrůstá napětí mezi nimi a vybuchá nakonec krokem nešťastného arcibiskupa, který je stejně pochopitelný jako neblahý: podáním obsáhlé žaloby arcibiskupovy králi a jeho radě. Žaloba mířila hlavně na předního tehdejšího králova milce Z. Hulera, avšak již to, že byla podána také královské radě, rozhněvalo asi krále měrou obzvláštní; dotkl se citelně panovnického jeho sebevědomí. Arcibiskup zhoršil situaci ještě tím, že, nečeka je příliš na odpověď, vyhlásil na Hulera klatbu. Její provedení bylo zmařeno a rafinovaná pleticha spor ještě vystupňovala. Aby zasáhl arcibiskupa, je král získán pro plán, odtrhnout od pražské diecése celý západ zřízením nového biskupství, pro něž vyhlédnut zvláštní oblíbenec králův Václav Králík z Buřenic, vyšehradský děkan, kterému určeno kladrubské opatství jako věno nového biskupství. Jenštejn, nevěda snad o

a datum obojího ruk. 1394 a 5 se dá velmi snadno vyložit jako proměna původního 1384-5. Viz k tomu i článku Zur Deutung der Nová Rada des Smil Flaška ve Spina-Festschrift (Slavische Rundschau. X, 1938) str. 63-7; jen bych si dnes již netroufal vykládat hlas levharta za projev, vložený Týmovi z Koldic, tak určitě, jak jsem učinil zde.

<sup>22)</sup> O Markvartově odboji, položeném Palackým omylem na počátek r. 1388, můj výklad v Laichterových Českých Dějinách.

<sup>23)</sup> K dalšímu zatím můj Světec temna (1921) str. 14 a d.

plánu, zmařil jeho provedení tím, že dal vykonat volbu opata jiného. V zachvatu hněvu dal král odpovědi pozatýkat a zmučít čtyři přední úředníky arcibiskupovy, při čemž ten, který podepsal osudné provedení volby, doktor Johánek z Pomuka, zemře a je pak utopen. Když se jakýkoli pokus o smír ukáže marným, arcibiskup ujede do Říma a požádá papeže o zavedení procesu proti králi. Toho ovšem nedosáhne, nýbrž učiní naopak nezbytným vlastní odstoupení. Ale krvavé jarní výjevy, něco dosud neslýchaného v zemi, stanou se vítanou výzvou českému panstvu ke vzpouře.

Ani tyto neblahé konce nebyly by však možná otrásly ještě postavením Václava IV. tak, aby se panstvo bylo odvážilo na něho otevřeného útoku, kdyby nebylo nalezlo vůdce v člene rodu královského, v markrabim Joštovi. Rozhodnutí bylo nepochybně uspišeno novým těžkým onemocněním královým v prosinci 1393.<sup>24)</sup> Znovu stanula v popředí zájmu s veškerou naléhavostí otázka nástupnictví. Koruna připadala takto Janu Zhořeleckému, což bylo Joštovi i Zikmundovi výzvou do boje. Zjara r. 1394 vypuká tedy válka úkladným přepadením krále a jeho zatčením brannými silami panstva, vedeného Joštem a ta se potom protáhne s malými přestávkami na déle než deset let.

V těžký ten zápas vstupoval 33letý Václav se silami podstatně slabšími, než s jakými nastupoval na trůn. Patnáct let, která uplynula od té chvíle, zanechalo trvalé stopy v jeho povaze i tělesném ústrojí. Roztomilý a okouzlující jinou se změnil velmi pronikavě. Čas, který jako oheň zkoušívá kov charakteru, ukázal, že to, čím král okouzloval, byl jen povrch, jen předností, získané spíše dědictvím a pečlivou výchovou nežli plynoucí z opravdové mravní osobnosti. Každým rokem ostřeji vynikal hluboký rozdíl mezi Václavem a jeho otcem, u něhož vše mělo pevný základ mravní a náboženský. Syn, kterému spadla koruna do klína příliš brzy, neměl již kdy, aby uzrál v mravní osobnost, a byv zahrnut ve věku tak mladém vším, po čem jen mohl zatoužit, vymkl se rychle z mravní kázně, kterou ho poutal vážný otec. Octnuv se jeho skolem naráz v nespoutané svobodě, oddal se požitkům, zejména lovu, vínu a nepochybně i ženám<sup>25)</sup> a tím potom ponenáhlu, ale jistě mizely jeho síly. Snad se již hlásila také choroba, která je v patrně

<sup>24)</sup> Lindner II, 191.

<sup>25)</sup> K charakteristice Václavově snesl nejvíce látky Lindner II, 469 a d. Viz i Tomka III, 2 328, který se částečně obrací proti Palackému (II, 2, 255 pozn. 1) a právem, myslím, zdůrazňuje královu zálibu v oplzlostech, jak jí hovoří zejména výzdoba Václavovy německé bible, nejznamenitější to knihy z jeho knihovny, i v době té zarážející zobrazováním výjevů souložejících ve Starém zákoně, o čemž W. Walther, Die deutsche Bibelübersetzung des Mittelalters (1889) 299. Bible ta byla ovšem králi věnována, a to nejspíše jako svatební dar, když si bral druhou choť Žofii (o tom můj článek Počátky národní bible v Čechách, v Bratislavě VI, 1932, 173), sotva si však možno představit, že si byl kdo troufal podat ji s touto výzdobou Václavovu otcí. Sklon k pití přičítal král pokusu o otrávení, jehož se stal obětí před r. 1393 nebo 1398 (podle toho, kam zařadíme jeho list Bonifáci IX, o němž Palacký II, 2, 339 a JSH 11, 1933, 90). Podle trochu pozdního zpravodaje (S. Meisterlin v Chron. d. dt. Städte III, 297) byl takový pokus učiněn třikrát, král však zachráněn doktorem Albíkem, o němž ještě níže. O soudu pro pokus a pod. úklad v r. 1402 Z. Winter, Sebrané spisy XII, 285. K cenné látce, kterou podává pro královu charakteristiku jeho knihovna, bude vhodné vrátit se, až vyjde ohlášená již publikace A. Friedla o těchto rukopisech.

souvislosti se zmíněnými náruživostmi a která potom zasáhla nejspíše do jeho života vlivem osudným, dna,<sup>26)</sup> částečně asi neblahé dědictví po otci, kterého pomohla skosit.

Na štěstí pro krále nemířila vzpoura pouze na něho, nýbrž zároveň na něco mnohem vyššího, na životní dílo císaře Karla, to pak mělo kořeny příliš hluboké, aby je bylo lze tak snadno vyvrátit.

Přes deset let zuřila královstvím hrozná bouře a činila z něho bojiště rodinné i občanské války. Zprvu je to zápas Jošta a Zikmunda proti Václavovi a jeho spojencům Prokopovi a Janovi. V březnu 1396 Jan zemře, pravděpodobně otravou a o jeho dědictví vzplane nová válka mezi Zikmundem a Joštem, přerušovaná skoro jen tenkrát, kdy Zikmund musí odjet domů do Uher. Válka vyvrcholí r. 1401, kdy se k ní připojí ještě zhoubný vpád vojáků míšeňských, které proniknou až ku Praze a celý měsíc pustoší zemi.<sup>27)</sup> Teprve tento otřes a hrůzovláda, jakou nastolí v zemi Zikmund, když rok na to odveze bratra do zajetí do Rakous, zburcuje panstvo, že opustí Zikmunda. Když se Václavovi podaří r. 1403 uprchnout z vídeňského zajetí, válečná vichřice se rychle upokojí.

Příspělo k tomu nepochybně i to, že za bouře vzal za své Václavův královský trůn v říši, pochovaný neméně rozvratem v lucemburské rodině než nedbalostí samého krále. Od r. 1387 nepřišel do říše než jednou, a to jen na ultimativní hrozby knížat, v r. 1397; tenkrát přišel na německou půdu naposledy. Od té doby přišel nejdále do Vratislavě (1404) nebo do Budyšína (1408). Za poslední desetiletí pobývá již pouze v Čechách. Ani když nabyl Moravy (1411), nevzkročil na její půdu. Přilnul zato tím více ke svým oblíbeným hradům v Čechách a zase také ku Praze, již se byl poněkud odcizil.

<sup>26)</sup> Nemoc ta jest ovšem dosvědčena teprve r. 1408 zprávou, kterou jsem otiskl v čl. uv. v pozn. 9, str. 125 p. 33, kde jsem ji však omylem vykládal jako mrtvici. Že to byla dna, vyplývá z popisu choroby, kterou podává osobní králův lékař Dr. Albík, jenž byl v jeho službách aspoň od r. 1396, ve své příručce zdravotní; o ní viz nyní G. Gellnera VUS 1934, str. 117. Hovoře o různých lécích proti dně (paralýsis), dokládá závěrem (ruk. Nár. musea XI E 20 l. 7b): Ego autem Albicus feci regimen d. regi Venceslao, regi Bohemie etc.: apposui lauri baccarum manum plenam et cininum conterendo cum istis immediate sequentibus et eciam cum supradictis castario et vulpe, et magnum fuit consecutus adiutorium ad tempora vite ita, quod ambulavit, perrexit et equitavit. K tomu pak dodává ještě tuto cennou zprávu o králi: Et idem rex quesivit a me, nonne valerem, ut traheretur per alembicum, sicut fit aqua rosearum aut oleum balsami artificiale. Cui respondi, quod non, quia virtus rerum per artem alchemistarum destruitur et sic evanescit. Odůvodniv tento názor, poznamenává však Albík přece: Sed tamen dico, quod predicta ars scilicet alchemistarum est ars subtilis, curiosa et laboriosa, sed non lucrosa. Více bychom ovšem směli vyčísti z této zprávy, kdyby aspoň bylo pravda, co po Pelclovi (str. 491) opakuje Tomek III, 2 402, že Albík vyléčil krále r. 1398 a byl jím za to zahrnut milostmi. Jak plyne ze Sedláčkova datování příslušných dokumentů, pocházejí teprve z r. 1400 a d. (Zbytky register č. 287, 371, 3 a d.) Co je pouze jisto, je Tomkem (III, 509) doložená skutečnost, že Albík je ve službách králových aspoň od r. 1396.

<sup>27)</sup> O této dějinné chvíli, tak významné pro Husa a jeho pokolení, o čemž zde VIII, 1935, str. 1, podal nové podrobnosti, doplňující Tomka, H. Ermisch v NASG 22, 1901, 280 a d.

Kdysi, snad hned za mladých let<sup>28)</sup> si zřídil na Starém městě králův dvůr u Prašné brány, místo méně pohodlného dvoru u Černého orla; později měl i dvůr na Zderaze a na konec i u sv. Apolináře. Lovecká náruživost hnala však krále z města na Krivoklát, Karlštejn a Žebrák; když Žebrák vyhořel r. 1395, začal se stavbou Točnicka, dovršenou asi do tří let.<sup>29)</sup> Později však je mu asi daleko i na Točník; v době, kdy byl postižen dnou tak, že musil býti nošen, r. 1407 a 8, pobývá na své tvrzi v Záběhlicích a tu se rozhodne ke stavbě Nového hradu u Kunratic, dostavěného r. 1412.<sup>30)</sup>

Králi minula právě tehdy padesátka, avšak čas, kdy se oddával vášnivě lovu, byl již asi u konce. Touha po přírodě mu však zůstala a byla snad podporována i královnou Žofií. S ní dlí v květnu 1410 u děkana sv. Apolináře<sup>31)</sup> a snadno bychom si je oba také představili, jak se procházejí po proslulé lékařské zahradě lékárníka Ludvíka z Florencie, o níž pozdější falsum, položené do r. 1409, praví, že mu v ní král uložil pěstovat různé vonné byliny pro jeho zvláštní potěchu.<sup>32)</sup>

V té době byl však již konec krátké pohody, kterou králi přinesl návrat z vídeňské vazby, a na obzoru vystávala první mračna nové velké bouře, která ho do deseti let sklátí do hrobu. Přicházela s Husem a husitstvím. Náboženské hnutí české, usilující o obnovu a očistu církve v duchu a po vzoru církve prvotní, dílo kazatelské školy světce Miliče, dospělo nejslavnějším kazatelem betlémským tak daleko, že se jeho rozchod s církví stal nevyhnutelným. Nejlepší duchové národa se octli na tragickém rozcestí. Návrat do Říma, jenž chtěl živelné hnutí prostě zakázat a potlačit, vedl k mravní sebevraždě, cesta opačná hrozila uvrhnout národ v beznadějnou válku s celým bezmála světem. Národ se dal dalekou většinou hrdinnou cestou M. Jana. I Václav IV. se musil rozhodnout: půjde s Husem či s jeho nepřáteli?

Těžko říci, co z dějinného zjevu Husovy činnosti i díla proniklo ke králi a jak se k němu zachoval. Sám neměl zřejmě pranic z hluboce vroucí zbožnosti otcovy, i když ho snad s počátku napodoboval, bavě se bohosloveckou rozpravou, v níž ho však více než předmět zajímalo nejspíše utkáni osob.<sup>33)</sup>

<sup>28)</sup> Ne však před r. 1385 (Tomek II, 2 154), nikoli počátkem 1383, jak soudí později (III, 2 330), zaveden byv zřejmě omylem Berghauerovým, jenž místo ex aula regali četl ex aula veteri. Tato aula regalis urbis maioris je nepochybně dvůr u černého orla, třeba je doložen teprve 1401 (tamtéž II, 204). O dvoru na Zderaze a u Apolináře tamtéž 238 a 244.

<sup>29)</sup> Lindner II, 218 a uv. CDLS III, 275, čímž doplní Sedláčka, Hradů VI, 140.

<sup>30)</sup> Uv. Hradů XV, 303 a 232, doplňující C. Merhouta, Čtení o Novém hradě a Kunraticích 1912.

<sup>31)</sup> Zápisek u Paterý-Podlahy, Soupis ruk. kapituly u sv. Víta I, 1910, 267, k čemuž JSH XI, 1938, 116. Když pobývá u Apolináře asi počátkem léta 1419 (Vavřinec z Březové, vyd. Goll, str. 345), má tu již asi vzpomenuť dvůr.

<sup>32)</sup> Tomek II, 2 251, 486 a Základy II, 181; že však běží o falsum, prokázal Jos. Emler v ZZZKCSN 1875, 146, kdež také celé znění privilegia.

<sup>33)</sup> Jediná taková zpráva se týká utkáni arcibiskupa Jenštejna s Vojtěchem Raňkovým o otázku před králem vyslovenou na Krivoklátě 1. července 1386 (Sedláček, Hradů VIII, 22, čímž doplní Holinkův výklad v uv. práci str. 116). Proti tomu, abychom v tom viděli s V. Novotným (Náboženské hnutí čes. I, 1915, str. 139) vážný zájem bohoslovecký, se vyslovil již Lindner II, 173. Podobně třeba, myslím, chápat svědectví kanovníka J. Hertenbergera o tom, jak prý král obzvláště rád četl Brigitina Vidění a biblii (uv. Paterý-Podlaha I, 298), jehož se dovolává Novotný str. 32.

Jisté nebyl však zase popěračem křesťanství, jakým ho činila pověst.<sup>34)</sup> Obvinění to vzešlo asi z úmyslného přehánění činu mladého krále, který mu potom nemalým svým dosahem škodil po celý život, totiž zřízení židovského ghetta.<sup>35)</sup> které spadá asi do r. 1382. Vytvoření uzavřené a ohrázené čtvrti židovské nebylo tenkrát nic neobyčejného, ano, mělo spíše ostří protizidovské, vzbudilo však v Praze mnoho pohoršení proto, že mělo m. j. v zápětí přenesení poměrně nedávné Karlovy koleje, jejíž půda připadla nové čtvrti, do domu Rotlevova, i když tu kolej došla teprve místa důstojného a dějinně památného; Václavovi zůstala od té doby přezdívka ochránce židů. Od otce, který vášnivě rád zakládal a stavěl kostely, lišil se Václav ovšem podstatně. Snad ani jediné nevelké nadání církevní nepochází od něho. Ani universita neměla v něm mecenáše; jí však aspoň zůstala po Václavovi nová kolej, založená asi r. 1379, nepřímou snad i kostel Božího těla, postavený r. 1382 bratrstvem obruče a kladiva.<sup>36)</sup>

A přece bychom byli na omylu, kdybychom si představovali Václava IV. jako zásadního odpůrce duchovenstva neb aspoň vysoké hierarchie, s nímž se opětně srazil.<sup>37)</sup> Je stále obklopen církevními hodnostáři a všechny jeho církevně-politické konflikty mají pozadí osobní. Zásadního rázu nabývaly arci srážky ty přece. Také Václav IV. byl by mohl říci, že chce být ve své zemi papežem. Stál neústupně na právech státu proti církvi a vykládal tato práva státu vůči církvi mnohem dalekosáhleji nežli jeho otec, jenž ostatně nebyl v těchto věcech nikterak skromný. Václav si činil nárok na obsazování všech biskupství i velkých prebend v říši i doma a smělou fikcí tvrdil, že to je staré právo německých panovníků.<sup>38)</sup> Majetek církve byl v očích krále majetkem státu, jakmile pak narazil na odpor církevních kruhů, neváhal nikdy lámat odpor dočasným zabráním církevního majetku.<sup>39)</sup>

Církevní svou politikou připravil Václav IV. husitství půdu nemálo, ale na cestě s Husem nevytrval nikterak dlouho. Neváhal ho bránit proti

<sup>34)</sup> Židé v Německu si prý šuškali, že král nedá mnoho na Krista (H. Graetz, *Geschichte der Juden VIII*, 1864, 61 podle hebrejské zprávy). Totéž vyčítá Jan z Jenštejna královi milci Hulerovi (ČKD 1909, str. 640).

<sup>35)</sup> Závažná tato událost je dosvědčena tvrzením současníka Ludolfa Zaháňského (SSR Sil. I, 1839 213), že král dal Židům licentiam se muris et turribus circumducendi et muniendi et domos christianorum in platea Judeorum et presertim domum magistrorum christianis vacuavit. Domem tím nemůže býti než dům Lazara Žida, pojatý tím do ghetta, za něž dostali mistři Karlovy koleje dům Rotlevův, což se stalo 1383. O t. zv. Ghettozwang viz slovník Religion in Gesch. u. Gegenwart III,<sup>2</sup> 1929, 480, o králově poměru k Židům článek Židé v Čechách v době Husově v Kalendáři česko-židovském 1915-6, str. 156 a d.

<sup>36)</sup> O složení bratrstva a jeho vztahu ke králi Tomek II,<sup>2</sup> 203. R. 1400 slíbil král větší nadání klášteru skalickému (Pelcl UB II, 73), ale není jisto, zda slibu dostal. Pouze na udržování a výzdobu hrobu sv. Václava ve svatovítské katedrále věnoval 7. června 1388 nemalý výnos t. zv. ostrožného (Balbín, *Miscell.* I, 6, 124).

<sup>37)</sup> Po prvé v t. zv. popské válce s vratislavskou kapitulou a jejím kandidátem, proti němuž se vláda pokoušela dopomoci k biskupství svému chráněnci z kruhů dvorských, o čemž více v Českých dějinách.

<sup>38)</sup> Lindner<sup>2</sup> II, 164 a S. Steinherz v MJÖG 21, 625.

<sup>39)</sup> Tak již ve srážce vratislavské, o tom, jak dal král poříditi soupis církevního majetku, neznámý duchovní v JSH VIII, 1935, 47, o tom pak, jak zdaňoval církevní majetek, K. Krofta v ČCH 36, 1930, 463 a d.

arcibiskupu Zbyňkovi, který ho pohněval odporem k jeho politice v otázce obeslání koncilu píského, kdežto Hus si krále získal podporou této politiky, třeba se na něho při jednom jednání o to osopil, ano, pohrozil mu dokonce upálením.<sup>1)</sup> Václav si nepochybně liboval i to, že mu arcibiskup dal zámlinku k tomu, sáhnout na poklad svatovítské katedrály a zabavit nejednou důchod církevních ústavů pro královskou komoru. Tehdy snad již vznikla povídka o tom,<sup>40)</sup> jak si král chváli husu, která mu snáší zlatá vejce. Avšak již skon arcibiskupa Zbyňka připravil obrat, který nastal potom v poměru králově k Husovi brzy na to r. 1412 a přešel rychle v úplný rozchod mezi oběma muži. Nastal tím okamžikem, kdy se Hus postavil proti odpustkům, kterým král propůjčil ochranu, nejspíše proto, že to byl obvyklý a výnosný obchod mezi tehdejším státem a církví.<sup>41)</sup> Tu M. Jan pocítil naráz všecku tíhu králova hněvu: bylo to na královský rozkaz, když byli v červenci sťati první husitští mučedníci, což bylo potom znamením Římu, aby stihl Husa konečnou klatbou, o níž si mohl býti již jist, že u krále nikterak nenarazí. Obrat byl vskutku úplný. Přese všechno úsilí svých ministrů i většiny národa nenechal se král nikým přiměti k tomu, aby od Husa a Jeronyma odvrátil vyhnání a posléze potupnou smrt.

Tento postoj zachoval Václav i k Husovým následovníkům. Také jim prokázal ještě nejednu službu, když se s nimi sešel na téže cestě, tak zejména dušičkovým převratem r. 1415, který vydal husitům většinu pražských kostelů.<sup>42)</sup> Postavil se však naprosto odmítavě proti kalichu, který se stal korouhví hnutí, a když počátkem r. 1419 udeřil papežský nuncius na pražský dvůr vydáním obsilky na jeho chof Žofii, smělou ochránkyni Husa i kalicha, Václav rychle obrátil a spěchal dosáhnouti smíru s církví potlačením husitství. Rozpoutal tím bouři, v níž dokončil.

Bylo mu 58 let, ale životní jeho síly byly již u konce. Zhoubná dna vyčerpala tělo a neblahé její dílo dokonávalo hořké vědomí životní prohry. Václav si uchoval, jak se zdá, až do konce vážné pojetí panovnických povinností, jež mu vštěpoval otec i opětovně potomní zkušenosti života, a nebyl tedy sto, aby si zakrýval, jak žalostně málo se mu podařilo jim dostát. Zejména ztrátu koruny německé cítil s obzvláštní trpkostí a přímo jako provinění na památce otcově. Uplíval proto tím chorobněji na všem, co mohlo vzbuditi zdání, jako by potupné sesazení z r. 1400 bylo odčiněno. Snad si to myslíval opravdu, když prohlížel pověstné své poklady,<sup>43)</sup> které horlivě hromadil na Karlštejně, Točnicku i Novém hradě jako náhradu za to, oč byl připraven vzpourou panstva a potom znovu vyloupením Kutné Hory bratrem Zikmundem, i snad jako slib a podklad nového výboje. Tu byl snad přece šťasten, zapomínaje na nejhlubší ránu života; hromadění pokladů se mu stalo poslední vášní ztroskotaného žití. Tu propadal předludím

<sup>40)</sup> Doklady o povídce má V. Novotný, M. J. Hus II, 1921, 267.

<sup>41)</sup> O tom moje Husitství a cizina (1931) 46 a tam uv. moje vydání protihusitského pamfletu z r. 1412 v Ref. sbor. 4, 1931, 5-7. Ten pěkně zrcadlí názor husitských kruhů o králi, když obětoval Husa. Jakoubkova kritika krále v mém uv. článku o něm str. 124, pozn. 28.

<sup>42)</sup> O tom moje práce Do čtyř artikulů pražských (otisk ze Sborníku příspěvků k děj. Prahy VII, 1925 resp. 1932) str. 8 a d. a stať Česká královna v husitské bouři v JSH X, 1937, 19 a d.

<sup>43)</sup> O nich Do čtyř artikulů str. 38. Nové zpracování této knížky vydá Blahoslava společnost v Praze II, Jungmannova 15.



i snům o znovudobytí ztracené hodnosti královské, a tu snad hověl i pozdní, ale modní zálibě v alchymii a astronomii,<sup>44)</sup> hledaje ve hvězdách, co prohrál v životě. V tom se pojednou přihnala poslední ona bouře neklidné vlády královy a učinila konec jeho životu.

Když král ve svém odvrátě od husitství zašel až k pozatýkání některých husitů v Praze, rozhodli se ohrožení k tomu, vynutit propuštění zatčených prosebným průvodem k novoměstské radnici. Kámen, vržený odtud na zástup, vybouřil vášně davu tak, že dobyl radnice, sházel konšely s oken, ubil je a zmocnil se vlády v městě. Na zprávu o tom dostal král na Novém hradě záchvat rozlíceného hněvu, který ho vrhl na lože a do dvou týdnů ukončil 16. srpna 1419 jeho život.

Dlouho očekávaná a přece nenadálá zvěst o tom nezpůsobila smutek a bolest. Působila spíše úlevou, ozývající se ještě po letech v posmrtné vzpomínce husitského kronikáře. Když pověděl, jak Václav zemřel a jak byl skoro tajně pohřben na Zbraslavi, dokládá: „Jeho smrt i činy měly by být všem králům výstrahou, aby se báli Boha a hájili a bránili, seč jsou, jeho zákon a pravdu.“ Je to soud hodně tvrdý, zvláště vzpomene-li na to, že právě Vavřinec z Březové nám vypravuje, jak se král stavěl proti kalichu, který je M. Vavřincovi hlavním kusem husitského programu.<sup>45)</sup> Je to však soud tím závažnější, že pochází od muže, který měl dobré styky s královým dvorem, takže je to zřejmě dobře uvážený závěr mnohého, nám, žel, již nedostupného pozorování.<sup>46)</sup> Značně mírněji zní soud jiného. arci méně zasvěceného pamětníka.<sup>47)</sup> Má před očima soud Vavřincův, opakuje jej, ale přidává k němu, že ještě dnes jde zemí hlasná pověst o tom, jaký byl za něho pokoj a mír, a jak sám pečoval o spravedlnost dohlížením na váhy a míry a jak zjednal dokonce úlevu vinařským dělníkům, jejichž útrapy zakusil sám, přestrojiv se za jednoho z nich. Ale pak zaráží náš zpravodaj péro, aby nedopovědělo, co král také páchal se svými kumpány, a končí srdečnou modlitbou o pokoj králově duši.

<sup>44)</sup> O zálibě v alchymii viz svrchu v pozn. 26, o sklonu k nekromancii název demonum consultor, který mu dává neznámý duchovní, uv. v pozn. 39, str. 45; jak z toho byl obviňován králův oblíbenec Konrád z Vechty, edice, uv. v pozn. 41, str. 8, pozn. 8. Astronomem královým je zván 1415 Křišťan z Prachatic.

<sup>45)</sup> Vavřinec z Březové str. 346. Později však (str. 520) přece dopřává králi čestného přívlastku díve memorie, který se nám s malou obměnou (díve recordacionis) ozve také skoro současně v městské knize pražské (Tomek, Základy I, 166).

<sup>46)</sup> M. Vavřinec věnoval králi svůj překlad snáře a jeho jinak neznámému dvořanu Janovi z Eisenberku (či Risenberku?) překlad či zpracování světové kroniky. O tom, že on jest svrchovaně pravděpodobně původcem Tkadlečka, vzniklého zřejmě v souvislosti s dvorem, máj článek v L Filolog. 1939, str. 205-8, a nové vydání cenné té památky od F. Šimka.

<sup>47)</sup> Staré letopisy české, vyd. F. Šimek 1937, str. 20. Kronikářův obraz je, zdá se, možná arci jen vzdáleným ohlasem chvály, vzdávané Karlu IV. Konrádem z Halberstadtu, jenž o něm praví, že terram, que quondam dicebatur latronum spelunca, in tantum pacificavit, quod in eadem quilibet in publicio campo potest pronunc portare simul aurum et argentum (Forsch. Z. dt. Gesch. 20, str. 300). Starý letopisec chválí také Václava IV., že prý, kterak koli v své vuoli bydliť jest, však proto, oč se jest pokusil u válkách, vše jemu pod ruku šlo, jakož jest toho dokazoval u Skály, u Věžky, u Radyně i jinde. A víc jest pokoje zjednal, v Praze jsa neb na Točnice neb na Novém hradě u Prahy, než bratr jeho Zikmund, mnoho po jiných zemích jezdeť po landfárěrství. Obzor letopiscův nesahá tu zřejmě za rok 1405-6, kdy král dal do-  
bývat Věžky a patrně i Radyně (Sedláček, Hradý XIII, 236).

Z obojího soudu, přísného i mírného, vyrůstá však něco shodného: smutek a lítost nad králem tlumí tvrdá slova, která se oběma pamětníkům derou do péra. Stejný zjev bychom postihli ve větší míře i u novodobých historiků králových: u Pelcla neméně než u Lindnera, u Palackého stejně jak u Tomka. Sotva se mu ubrání, bojím se, i kterýkoli pozdější dějepisec Václava IV.

Dlouhé, čtyřicetileté jeho panování je dobou těžké krise českého státu. Trávilo dlouho ze zásob nahospodařených pozeňnanou vládou Otce vlasti, a postupně je téměř strávil. V otřesech občanské války vzal za své na déle než deset let pověstný pokoj z dob velikého císaře i jeho koruna německá a mír, největší ten statek, se nevrátil již do země v té míře nikdy. Odpovědnost za to, třeba se o ni dělí značnou měrou s bratrem Zikmundem i bratrancem Joštem, padá nicméně nepochybně především na Václava. Zato je snad i jeho zásluhou, že z krise tak těžké vyvázl stát poměrně bez velikých ztrát a že se tato krise stala nejlepší školou pozdějších vynikajících válečníků a státníků husitské revoluce. Slabá vláda Václavova prohrála nejedno velké vítězství, připravila však také, a to měrou snad větší, než si uvědomujeme, budoucnost.

F. M. BARTOŠ:

#### VELIKÉ DÍLO PROTIHUSITSKÉ POLEMIKY.

Záplava protihusitské publicistiky a polemiky, kterou vzbudil český odboj proti církvi zejména v údobí revoluce, vycházela z nejrozmanitějších kruhů církevního světa. Nejvíce se ho však účastnily university, tato duchovní centra církve. Všecky bez výjimky zaujaly proti Husovi a jeho dílu stanovisko nepřátelské a zasadily se všemi silami o jeho vyhlazení. Plynulo to z jejich povahy jako institucí především církevních a hlavně z jejich závislosti na papežství, což mělo v zápětí, že se university staly baštami konservatismu a obrany dosavadních řádů proti převratným myšlenkám české vzpoury.

Snad nejvíce to vyniká na universitě krakovské, z níž vzešlo nepochybně nejvíce projevů protihusitských a která zapůsobila potom nejrozhodněji na poměr polské veřejnosti k husitství jako nejvyšší duchovní autorita národa. Postavila se od počátku proti husitství, setrvala nesmiřitelně v odporu k české revoluci a strhla k němu i národ. Vynikající podíl na této úloze má velké dílo, o němž tu chci promluvit, zjistiť je proti nadání mezi nepřebornými rukopisnými poklady Národní a universitní knihovny v Praze, v nichž nešťastnou náhodou utonulo a zůstalo nepoznáno.

Hned krátce po svém založení (r. 1400) se připojila krakovská universita k zavržení učení Viklefova a přičinila se o odsouzení smělého viklefovice pražského M. Stanislava ze Znojma, v němž arci přední úloha připadla někdejšímu pražskému mistru, odeslému potom do Krakova, M. J. Štěknovi.<sup>1)</sup> Boje proti Husovi samému se však universita, pokud známo, neúčastnila. Sotva ovšem bylo bez jejího přičinění, že jeho druh Jeronym,

<sup>1)</sup> Moje Husitství a cizina (1931), str. 40, 58.